

Metsäpirulaisen elämä ja teot

Jouni Yrjänä: Metsäpirulainen. Liikemies Erik Johan Längman (1799–1863) talousjärjestelmän murroksessa. Helsinki 2009. 366 s. Online: <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/46800/metsapir.pdf?sequence=1>

■ Jouni Yrjänän tutkimus tarkastelee 1800-luvun puolenvälin suomalaista talouselämää ennen muuta Erik Johan Läng-

manin elämänvaiheiden kautta ja avulla. E. J. Längman on jäänyt varsin salaperäiseksi henkilöksi, vaikka hänen merkityksestään on toki tiedetty jo aiemmin. Yrjänä vie kuitenkin tutkimuksen aiemmin tuntemattomaan syvyyteen.

Suhteellisen vaatimattomista oloista ponnistanut E. J. Längman menetti isänsä jo hieinan toisella kymmenellä, eikä saanut perinnöksi taloudellisesti turvattua asemaa. Sukuja muu lähipiiri tuki häntä niin sivistyksellisesti kuin elinkeinoelämään valmentavan harjoittelun keinoin. Kauppiaana Längman epäonnistui, ja arvostettu sahamies hänestä tuli vasta pitkän ajan perästä.

Yrjänän työ on monen historiantutkimuksen osa-alueen risteyskohdassa, ja 1800-luvun alkupuoliskoa käsittelevä tutkimus on aina tervetullut. Tehävä on kuitenkin haastava, koska suoraan päätutkimuskohteesta kertovat aineistot ovat hajanaisia ja osin säilyneet puutteellisesti. Kaiken lisäksi käsiteltäväksi valittu tematiikka on sangen laaja, joten menetelmien ja lähestymistapojen käyttäminen ja ylisummaan niiden valinta ovat avainasemassa.

Tutkimuksen pääotsikko on kuvaava sahatteollisuuden tarkastelun osalta, sillä ”hänen hirmuisuutensa” Lars Gabriel von Haartmanin sanotaan kutsuneen Längmania metsäpirulaiseksi. Alaotsikko herättää enemmän pohdintaa, koska jo aikalaisilla oli vaikeuksia sijoittaa päähenkilöä sääty-yhteiskunnan kategorioihin; Längman oli 1830-luvun alussa tahtuneen Helsingistä lähtön-
sä jälkeen eräänlainen har-

maan vyöhykkeen mies, joka ei oikeastaan ollut mistään koitoisin tai minnekään juurtunut. Kuitenkin tutkimuksessa käsitellään muutakin kuin Längmanin toimintaa sahatteollisuudessa. On perusteltua tarkastella päähenkilön koko elämänsäkaarta, mutta elämäkerrallisen ja selvästi yhteen teemaan (sahateollisuus) keskittyvän osuuden yhteensovittaminen ei ole helppoa. Ongelma näkyy myös alaotsikon aikamääreestä, sillä painotus ”talouselämän murrokseen” pakottaa kysymään, miksi Längmanin tarinaa seurataan nykypäivään saakka, 150 vuotta miehen kuoleman jälkeiseen aikaan?

Kokonaiselämäkerrallinen ote on ansiokas, mutta *väitöskirjan* kannalta kysymyksenasettelun ja aikarajauksen laueus ovat samalla ongelma. Längmanin elämän erilaisten vaihtoehtojen ilmavampi pohdinta olisi ollut tarpeen. Nyt päähenkilöstä on kirjoitettu aivan kaikki, mitä lähteistä on ollut mahdollista saada irti. Sen sijaan teorian ja erilaisten vaihtoehtojen toimintamuotojen tarkastelu jättää toivomisen varaa.

E. J. Längman ei näytä tunteneen riittävän intiimisti aikakauden vaikutusvaltaisia helsinkiläisiä porvarissukuja: hänellä ei ollut kaupungissa veritai aviositeisiin pohjautuvaa turvaverkkoa. Liikesuhteisiin perustuneet verkostot olivat hauraita – ne kestivät niin kauan kuin liikettä ja tuottoja riitti, mutta ongelmien myötä suhde katkaistiin. Näitä verkostojen erityislaatuksuuksia olisi voinut käsitellä enemmän, minkä lisäksi vertailu

vaikkapa sisäänpäin lämpävyydessään Helsingin veroiseen Turkuun olisi saattanut suhteuttaa asiaa entisestään.

Elämäkerrallisuuden ja yksilön elämään vaikuttaneiden tapahtumien pohtiminen olisi muutenkin ollut paikallaan. Miten kauppiaan uran nolo ja kunnian ja maineen tärvellyt vararikko vaikutti vaikkapa avioliittomahdollisuuksiin? Längman ei ollut ehtinyt naimisiin ennen vuonna 1828 tapahtunutta konkurssiaan, minkä jälkeen helsinkiläisten suurporvariperheiden patriarkat tuskin uhrasivat ajatustakaan sille, että heidän tyttärensä voisivat olla tämmöisen nousukkaan ja aikanaan ulkopaikkakunnalta saapuneen henkilön vaimoehdokkaita. Längman muuttui sosiaalisesti kuolleeksi. Toisaalta hyvin itsetietoiseksi osoittautuva herra ei voinut ajatellakaan naivansa omaa ”säätymään” tai asemaansa alemmaa. Siksi Längmanille ei oikeastaan jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin poistua pääkaupungista ja samalla jäädä naimattomaksi. Samaan liittyy siirtyminen sahatteollisuuden pariin. Metsäseuduille ja joka tapauksessa kaupunkilaisten valvovan silmän ulottumattomuuteen sijoittuvilla laitoksilla Längman oli ”vapaa”, sillä saha- ja rautateollisuuden harjoittaminen takamailla ei vaatinut aikakaudella edelleen vaadittua porvarisoikeutta, jollaisen hakeminen mistä tahansa kaupungista oli Längmanin tapaiselle ”epäilyttävälle” miehelle riski: oli olemassa vaara, että kaupunkilaiset kieltäytyisivät ottamasta häntä asukkaakseen. Mitä muuta Längman olisi tällaisessa tilanteessa

voinut tehdä kuin siirtyä ”metisien mieheksi” sisäiseen maanpakoon – 1840-luvun matkakumppaninsa J. V. Snellmanin tavoin?

Työ on jaettu 16 pääluukuun, jotka puolestaan 118 alalukuun. Kirjassa on liitteenä valaiseva luettelo Längmanin liiketoimista sekä kartta hänen laajasta maantieteellisestä joustavuudestaan. Henkilöhakemiston puuttuminen on valitettavaa, sillä teoksessa on runsaasti lisätietoja 1800-luvun alkupuolen taloudellisista toimijoista, joista läheskään kaikista ei ollut koottua tietoa ennen Yrjänän ututteraa lähdeytötä.

Jäsenitys on rakennettu kronologian ja Längmanin elämänsäkaaren varaan. Esitys on looginen, mutta lukujen jakaminen pieniin osiin hajottaa käsittelyn kovin yksityiskohtaiseksi, minkä vuoksi samoille paikoille ja teemoihin palataan toistuvasti. Tekijä seuraa havaitsemansa prosessit loppuun saakka. Siksi työssä esitetään sinänsä kiinnostavasti monia tapahtumia, joilla ei ole suoraa yhteyttä tutkimuskohteeseen tai -aikaan. Erityisesti näin on Längmanin jäämistöä koskevassa luvussa XV.

Kronologisen jäsenityksen ongelmaksi muodostuu osin myös se, että monet päähenkilön elämän keskeiset asiat jäävät ikään kuin käsittelyn sisään. Päätuloksia joutuu hakemaan vähemmän tärkeiden joukosta. Yrjänän vetävä tyyli johtaa toisinaan vaikutelmaan, että Längmanin elämä oli yhtä tilanteenmukaista vellontaa huipulta murheen laaksoon: asiat saattoivat mennä edellisellä sivulla loistavasti, mutta

seuraavalla tilanne oli vähintäänkin muuttumassa perin tukalaksi.

Tekijä olisi voinut avata valitsemaansa kronologista lähestymistapaa ja tiedonkeruutaan, sillä tutkimus perustuu sirpaleiseen tutkimusaineistoon, jonka pohjalta tehty konstruktio on hyvä näyttö tutkijantaidoista. Myös tutkimuksen lähestymistavoista, menetelmistä ja näkökulmista kerrotaan kovin vähän. Elämäkerrallinen ote korostuu, mutta työssä on monia muitakin lähestymistapoja. Esitys yhdistää tietenkin hermeneuttista ja rakenne-funktionalistisesta tutkimusasennetta, painon ollessa ensin mainitussa. Längmanin toimintaa ymmärretään pitkälle, vaikkapa hänen senaatille tekemien anomustensa kautta. Nimenomaan tässä kronologinen tarkastelutapa mahdollistaa uskottavat tulkinnat, kun voidaan päätellä, miten Längmanin anomukset etenivät hallintokoneistossa, mitä hän on voinut tietää esimerkiksi kilpailijoiden toimista ja millaisia toimintavaihtoehtoja hänellä oli.

Yrjänä käyttää lähteitään pääosin varmasti ja innovatiivisesti. Längmanin oma aineisto on hajanaista, ja esimerkiksi kirjeenvaihtoa on säilynyt vain vähän. Siksi tutkimus perustuu ensinnä viranomaisaineistoihin, tässä tapauksessa ennen muuta senaatin ja tuomioistuinten arkistoihin. Toisaalta tekijä on löytänyt aiemmin liikemiestutkimuksessa vähälle käytölle tai jopa kokonaan käyttämättä jääneitä aineistoja. Varsinkin Varkauden ruukin tilimateriaali on luettu tarkasti; Yrjänän innoittamana

reskontrat nousevat mahdollisesti tulevaisuudessa tämän aikakauden talouselämän vaikuttajien elämäkertatutkimusten perusaineistoiksi. Tutkimuksen erityisansio on huolellinen aineiston läpikäynti ja sen onnistunut yhdistäminen erilaisissa konteksteissa. Lähteistä ja niihin liittyvistä ongelmista ja mahdollisuuksista kirjoitetaan kuitenkin johdannossa vain 13 riviä.

Tutkimuksessa saavutetaan runsaasti uusia tuloksia. Längman oli vilkasliikkeinen, tarmokas ja sahaliikkeen osalta uutta luova, kyvykäs liikemies, joka oli parhaimmillaan metsässä ja metsäntuotteiden keskellä. Kauppiaana tai teollisuudenharjoittajana hänen merkityksensä oli paljon vähäisempi, mutta myös näiden teemojen tutkiminen on tuonut kiintoisia lisätietoja. E. J. Längmanin on täytyntä olla henkilönä vakuuttava ja parhaimmillaan nimenomaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Hän arvosti ruotsalaisia tuotteita, tieto-taitoa ja asiantuntijoita. Ylipäätään Yrjänä osoittaa, kuinka laajat ja elävät suhteet Suomesta oli Ruotsiin 1800-luvun puolimaissakin. Längmanin kuuluisa testamenttilahjoitus vuonna 1859 Ruotsin ja Suomen kansoille on linkitettävissä juuri samaan aikaan Suomessa käynnissä olleeseen keskusteluun suomalaisten kiitollisuudenvelasta ruotsalaisille.

Teos antaa runsaasti lisätietoa aikakauden liiketoiminnasta. Vanhat liikekumppanit ja jopa kasvintoverit saattoivat taistella oikeudessa ankarasti, mutta tehdä pian yhdessä bisnestä. Längmanin tiedonke-

ruutavat, erityisesti ”osallistuva havainnointi” ja laaja matkustelu tulevat perusteellisesti käsitellyiksi; vapaata miestä ei sitonut paikalleen kauppa-konttorin kirjoituspöytä eikä sataman varasto. Ummeljokea käsittelevässä luvussa VIII esitetään taidokkaasti Längmanin kyvykkyys tukinhanhinta- ja metsänvuokraussopimusten laatimisessa. Myös rautateollisuuden harjoittajain ja sahanomistajien välinen antagonismi saa uuden selityksen metsälakien laatimisprosesseissa.

Jouni Yrjänä luo yksityiskohtaisen kuvan Längmanin ja hänen aikaistensa toimintatavoista. Väitöskirja lisää merkittävästi tietämystämme tarkastelujaksonsa suomalaisesta yhteiskunnasta. Työssä käsitellään keskeisiä aikakauden toimijoita, joista monet olivat jo joutuneet unholaan. Tälläkin tavoin tutkimus tekee oikeutta kohteilleen ja aikakauden ihmisten näkemyksille.

Petri Karonen